

Český Těšín a jeho proměny (nejen) v posledních sto letech

1. díl: Od prvních písemných zmínek do průmyslové revoluce

V následujících číslech městského zpravodaje čtenářům na pokračování přinášíme tematické příspěvky zaměřené na nástin dějin Českého Těšína, které vychází z textů publikace *Český Těšín 1920-2020*, vydané Henrykem Wawreczkou ve spolupráci s Muzeem Těšínska a ostravským územním odborným pracovištěm Národního památkového ústavu. V ní lze nalézt podrobnější informace, zajímavosti a celou řadu unikátních fotografií, map, plánů a dalšího obrazového materiálu. Je k dostání v Turistickém informačním centru.

Levobřežní předměstí starobylého knížecího města

Osídlení prostoru, jehož dějinám je věnována tato série přehledových příspěvků, probíhalo

na sklonku středověku velice povolna. S konkrétním označením území levobřežního předměstí Těšína se setkáváme až ve 40. letech 15. století, byť můžeme předpokládat, že zdejší pozemky knížata či jiné osoby využívaly již v předchozím století. Předměstí bylo v torzovitě dochovaných pramenech označováno jako *před Těšínem, za Dlouhým mostem* či u *blejchu a mezi folvarkem knížecím*. Víme tak, že areál levobřežního předměstí, jehož zástavba byla až na výjimky značně rozptýlená, začínal na východě na březích Olše, kde stál onen zmiňovaný dřevěný Dlouhý most (zhruba v místech dnešního mostu Družby), pokračoval na jihu až k hranici Svibice, na západě pak sousedil s Mistrovicemi a Mosty a na severu se Zpupnou Lhotou. Na most, který byl prostřednictvím Vodní brány

Jeden z objektů areálu hospodářského dvora Těšínské komory na ulici Mánesova, někdejší letní sídlo knížete Adama Václava, kolem r. 1930 (Muzeum Těšínska)

Těšínská knížata Vladislav II. a Přemysl II. darují měšťanu Mikuchovi pozemek ke zbudování rybníka u knížecího bělidla na levobřežním předměstí Těšína, r. 1442 (Státní okresní archiv Karviná)

vstupem do vnitřního města, navazovala komunikace probíhající přibližně v prostoru dnešní Hlavní třídy, jež se pak na konci rozdělila na silnici vedoucí dále na západ do Frýdku, na jih do Jablunkova a na severozápad do Ostravy. Druhá cesta navazující na most přes Olši mířila skrz dnešní Masarykovy sady přímo k mlynnům a valše na Brandýské a Kopernikově ulici a též ke dvoru těšínských

Piastovců. Areál tohoto dvora, vymezeného dnes průběhem ulic Mánesova, Nerudova, Komorní a Alšova, byl badateli často zaměňován s mnohem větším hospodářstvím, nacházejícím se sice v bezprostřední blízkosti Brandýsa, avšak již na katastru vsi Mosty. Tento hospodářský dvůr se rozkládal zhruba v prostoru pozdějšího školního statku a garáží na ulici Slezská. Svou produkcí a výrobní kapacitou se od konce 15. století stal důležitým zdrojem finančních příjmů i surovin nezbytných pro chod knížecího dvora.

První konkrétní doklady o osídlení levobřežního předměstí pochází z doby vlády knížete Kazimíra II. (1477-1528), jednoho z nejvýznamnějších těšínských Piastovců, jenž se zasloužil o značný rozkvět své domény. V roce 1496 kníže daroval svému kuchaři zahradu a v roce 1523 potvrdil těšínskému měšťanovi Janu Připivovi držbu jiné zahrady. Dokladů o různých majetkoprávních transakcích vážících se k tomuto předměstí, neúměrně narůstá od poloviny 16. století, kdy se vlády ujal kníže Václav III. Adam (1545-1579). I on

Stříbrný tříkrajcar knížete Adama Václava ražený v těšínské mincovně v r. 1607, průměr 22 mm, váha 1,79 g (Muzeum Těšínska)

využíval pozemků rozkládajících se na Brandýse a Kamenci k odměňování svých loajálních dvořanů a dalšího personálu spjatého s chodem jeho poměrně početného dvora. Stejně tak postupoval i jeho syn Adam Václav (1594–1617).

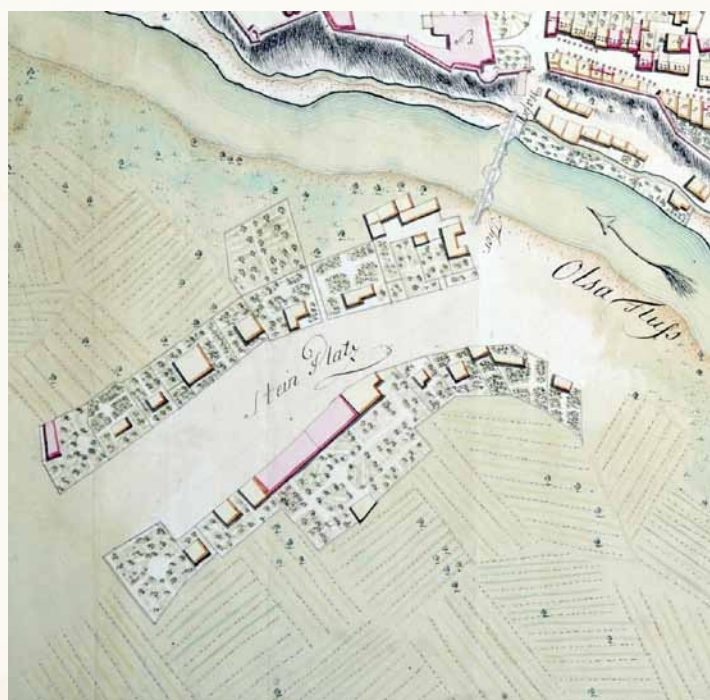
Brandýs – knížecí dvůr se zámekem, bělidlo a mlýny

Zásadním pro rozvoj Brandýsa se stal umělý vodní tok, dnes již zaniklá strouha, která protínala území tohoto předměstí od jihu na sever. Tento náhon, napojený na Sadovský potok a samostatný přítok z Ropičanky, vedl z centra Svibice podél svahu nad Jablunkovskou ulicí, za obchodním centrem a zimním stadionem, dále po ulici Studentská a Koperníkova a ústil na konci ulice Úvozu do potoka Hrabinka. Svou vodou napájel od pozdního středověku několik rybníků, které v případě potřeby pouštěním vody zvyšovaly průtok potřebný jako hnací síla pro dva mlýny, valchu a další výrobní zařízení. Umělý vodní tok byl v prameňech označován jako „Bleicharka“ podle bělidla či „Mlýnka“, později byl znám též jako „Glajcarův potok“. První zmínka o něm pochází z roku 1442.

Voda z náhonu dodávala potřebnou energii kolům dvou mlýnů a soukenické valše. Pravděpodobně starší z obou mlýnů, podstatně však menší, se nacházel při ústí náhonu do Hrabinky nedaleko hostince Na Brandýse při ulici Úvoz. Existoval již v 16. století, můžeme

ale předpokládat, že jeho původ byl ještě starší. Druhý mlýn s mnohem větší výrobní kapacitou stával v křížení ulic Ostravská a Koperníkova. Podle dochovaných pramenů je velice pravděpodobné, že byl vystavěn jako součást knížecích majetků na počátku 17. století.

Centrálním bodem této části levobřežního předměstí Těšína se minimálně od poloviny 15. století stal hospodářský dvůr těšínských knížat. Informace o něm prameny přináší až z prvních dvou desetiletí 17. století. Jak se zdá, rozhodl se Adam Václav v této době upravit starý knížecí folvark přestavbou některých obytných objektů i hospodářského zázemí. Jedna ze zděných patrových budov se na konci života stala jeho oblíbeným místem odpočinku. Kniže si dokonce nedaleko záměčku nechal zřídit oboru. Po vzoru svého otce Václava III. Adama, jenž někdy v 50. či 60. letech 16. století založil oboru na zalesněném návrší na katastru dnešní Chotěbuzi, v níž choval daňky a losy dovezené až z Litvy, nechal ohradit širší okolí potoka Hrabinky, jež poskytovalo příhodné prostředí pro jelenovitou zvěř. Jako „nová“ je obora v Hrabíně zmiňována v roce 1615 a můžeme usuzovat, že na rozdíl od starší obory v Chotěbuzi zanikla pravděpodobně v první polovině 17. století. Zámek na Brandýse se stal i svědkem posledních chvil knížete Adama Václava. Areál někdejšího knížecího dvora byl definitivně zbourán roku 1953.

Výřez z plánu Těšína Franze von Cerriniho se schematickým značením předměstí Kamenec, na kterém se mj. nacházel hostinec Na Osmeku, knížecí zahrady a sklady soli (podlouhlé budovy uprostřed), r. 1775 (Oravské muzeum P. O. Hviezdoslava, Čaplovičova knižnica Dolný Kubín)

Celkový pohled na Těšín od západu. V popředí uprostřed objekt záměčku na Brandýse, Ludwig Kmetty – Jan Josef Schindler, r. 1819 (Muzeum Těšínska)

Kamenec – knížecí sad, hostinec Osmek a Kotešinec

Počáteční vývoj levobřežního předměstí Těšína, jehož území později získalo označení Kamenec, rovněž úzce souvisí s knížecím piastovským rodem. V prostoru mezi dnešním nábřežím Svobody a Masarykovými sady se nacházely knížecí zahrady a sad. První zmínka o knížecím sadu pochází z listiny vydané knížetem Václavem III. Adamem roku 1545, byť lze předpokládat, že zde existoval již dříve. K jeho lokaci zajisté přispěl fakt, že návrší Hradního vrchu, na němž stával rozlehlý komplex zámeckých budov, již nenabízelo dostatek prostoru ke zřízení zahrady, jejíž plody byly knížecí kuchyni denně vyžadovány k přípravě pokrmů. K pěstování ovoce a zeleniny tak byly využity polnosti v blízkosti zámku, hned za Dlouhým mostem. Kromě pověřeného služebnictva se o obdělání polí a údržbu sadu starali poddaní z levobřežního předměstí Těšína, kteří museli několik dnů v roce plít záhony v knížecí zahradě. Sad s ovocnými stromy skýtal vhodné místo i pro trávení volných chvil členům knížecí rodiny. Ani poté, co rod těšínských Piastovců vymřel a knížectví jakožto odumřelé léno převzali z titulu českých králů Habsburkové, nepřestal sad plnit svůj původní účel.

K objektům, které se zapsaly do dějin tohoto levobřežního předměstí Těšína a povědomí o jejich existenci zakořenilo v lokální paměti obyvatel města, patřil hostinec nacházející se v bezprostřední blízkosti mostu přes Olši. Podle dnešního urbanistického řešení prostoru bychom jej mohli lokalizovat do míst, kde se nachází volná replika kavárny Avion a dům stojící za ním v Masarykových sadech č. p. 2. U mostu měl od konce středověku své obydlí rovněž vrátný, jenž střežil vstup do města, vybíral mýto a clo z dovezeného zboží prodávaného na těšínských trzích. Výhodná poloha

v blízkosti jednoho z nejdůležitějších tranzitních bodů lákala ke zřízení hostince, který by přichozím do města poskytoval možnost občerstvit se a případně přenocovat. Krčma zde byla postavena v roce 1659 a záhy se pro ni ujalo označení Osmek. Podnik byl hned v následujícím roce rozšířen o kovárnou.

Podobně jako hostinec Na Osmeku zanechal výraznou stopu v dějinách předměstí, resp. města, prostřednictvím pomístního názvu Kotešinec, jeden z největších hospodářských dvorů, který se kdy na Kamenci nacházel. Nelze s jistotou říci, kdy byl tento folvark založen. První konkrétní zmínka se váže k roku 1729. Svě jméno obdržel po Dominiku Contessovi, jednom z mnoha potomků podnikavých Italů, kteří se od druhé poloviny 17. století usazovali ve městě nad řekou Olší.

Saská Kupa – arcivévodovy soukenické dílny a obydlí dělníků

Saská Kupa vznikla jako osada na počátku 90. let 18. století. Jejím zakladatelem se stal arcivévoda Albrecht Sasko-Těšínský, jehož záměrem bylo posílit skomírající soukenickou výrobu ve městě. Rozhodl proto na levobřežním předměstí města, u křížení tří císařských silnic, zčásti se nacházející v katastru Kamence i Brandýsa, vystavět na svých pozemcích 13 domů, ve kterých byli ubytováni dělníci pracující v nově zbudované komorní manufaktuře na výrobu sukna. Vedle soukenických dílen byla zřízena i valcha. V roce 1799 je zde zmiňováno 32 soukenických dílen s 31 mistry. Původní podnikatelský záměr arcivévody Albrechta sice kvůli silné konkurenci neměl příliš dlouhého trvání, avšak byl zárodkem vzniku široké ulice, která se brzy stala pomyslným centrem předměstí. Vznikla zde totiž první souvislá zástavba přízemních zděných domů.

Radim Jež, Muzeum Těšínska